

21

metamorfoze

N I E U W S

IN DIT NUMMER

Binnen twee jaar onleesbaar?

Cd-rot en aanbevelingen om dat te voorkomen

Metamorfozen

Van schoothondje tot vampier

Erfgooiers, wie waren dat toch?

De conservering van het Stad en Lande-archief

Overblijfselen van een moordtijdschrift

Speurtocht naar het Geïllustreerd Politie Nieuws

In de schijnwerpers

Karmac Microfilm Systems

Libellaria

'Wen iets van me overblijft is 't goed'

Een interview met Willem Kloos

Over conserveren gesproken

Het Visbooc: onderwerp van digitalisering en conservering. Deel 2

Snippers

Redactie: Andrea Langendoen

Met bijdragen van: Bert Boeters, Robert Gillesse,

Ron Kenter, Patricia Koster, An van 't Oosten,

Henriëtte Reerink, Paulien Rings

Vormgeving: Marise Knegtmans, Amsterdam

Fotografie: Afdeling Optische Technieken van de

Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

Onder de titel Metamorfoze geeft het Bureau

Metamorfoze, ondergebracht bij de Koninklijke

Bibliotheek, uitvoering aan het Nationaal Programma

voor Conservering van Bibliotheekmateriaal,

een initiatief van het Ministerie van OCenW.

De aflevering van *Metamorfoze Nieuws* die thans voor u ligt heeft een nogal lugubere inhoud. Zo kunt u lezen hoe ogenschijnlijk schattige schoothondjes na hun dood veranderen in bloeddorstige vampiers. En dan was u nog maar net gekomen van het huiveringwekkende artikel over cd's die binnen de kortste keren onder uw vingers kunnen weggotten (maar gelukkig heeft u ook kunnen lezen hoe dit voorkomen kan worden). Verder verneemt u hoe het *Geïllustreerd Politie Nieuws*, een populair negentiende-eeuws weekblad boordevol moord en doodslag, op mysterieuze wijze van de aardbodem lijkt te zijn verdwenen. En dan als klap op de vuurpijl een diepte-interview met dichter Willem Kloos – die toch al vele jaren niet meer op dit ondermaanse rondloopt.

Binnen twee jaar onleesbaar?

Cd-rot en aanbevelingen om dat te voorkomen

In het blad *PC-Active* van september 2003 stond een artikel dat de landelijke en zelfs internationale pers heeft gehaald. Dat zal wel gelegen hebben aan de ronkende titel – *CD-R's binnen twee jaar onleesbaar!* – en aan het feit dat deze boodschap in vruchtbare aarde viel. Blijkbaar zijn veel mensen toch niet echt gerust op al die zelfgebrande cd's. Nu is de strekking van het artikel ook niet bepaald geruststellend. Bepaalde cd-r's (*cd-recordable*) blijken inderdaad binnen twee jaar volkomen onbruikbaar te zijn geworden.

Informatieverlies

Wat is nu eigenlijk cd-rot? Om dat te kunnen uitleggen moeten we eerst de cd-r ontleden. Een cd-r bestaat uit verschillende lagen. Van boven naar beneden: het etiket (optioneel), de laklaag, de reflectielaag (zilver, zilverlegering of

goud), de *dye* (kleur) of opnamelaag en tot slot een beschermende plastic (polycarbonaat) laag. In de opnamelaag bevindt zich de werkelijk gebrande informatie. In tegenstelling tot fabrieksmatig geperste cd's, bijvoorbeeld audio-cd's, waarin de informatie letterlijk is gestanst, bestaat de opnamelaag van de cd-r uit lichtgevoelig, organisch materiaal. Wordt de opnamelaag aangetast of onleesbaar gemaakt, dan is er sprake van informatieverlies. Dit kan zo erg worden dat de hele cd niet meer te lezen is.

Warmte, zonlicht en vingerafdrukken

Cd-rot, in strikte zin, ontstaat wanneer de reflectielaag aangetast wordt door vocht en begint te roesten. De opnamelaag wordt dan langzaam maar zeker onleesbaar. In het *PC-Active*-artikel is bijvoorbeeld sprake van een cd met een slecht gemaakte laklaag waardoor de

Foto's: Jean-Marc Fontaine,
Laboratoire d'Acoustique
Musicale, Paris

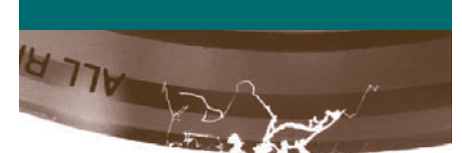
reflectielaag al snel is gaan roesten. Sommige dure A-merk cd's zijn voorzien van een gouden, onroestbare reflectielaag. Van deze cd's wordt dan ook vaak beweerd dat ze voor de lange termijn houdbaar zijn. Cd-rot in de ruimere zin houdt in dat de opnamelaag – organisch en lichtgevoelig – uit zichzelf degradeert. Dit proces, dat normaliter zeer langzaam verloopt, kan worden versneld door externe factoren als de bovengenoemde roest. Echter ook warmte, zonlicht en (verkeerd) gebruik brengen het schijfje in gevaar. Zonlicht is op twee manieren gevaarlijk: ten eerste kan UV-straling de lichtgevoelige opnamelaag aantasten en onleesbaar maken. Daarnaast kan ook de warmte van het zonlicht de opnamelaag beschadigen, zeker in combinatie met een hoge luchtvochtigheid. Ook plotselinge temperatuurwisselingen zijn schadelijk voor de cd-r. Het al dan niet verkeerde gebruik van de cd-r kan ook veel schade toe-

brenge. Krassen, vingerafdrukken en vuil kunnen de cd-r onleesbaar maken. Met name de bovenzijde van de schijf is gevoelig voor krassen omdat de reflectie- en opnamelaag zich er vlak onder bevinden. Sommige cd's hebben daarom een extra beschermende laag aan de bovenzijde.

Risico's uitsluiten

In wezen is dus de houdbaarheid van geen enkele cd-r echt gewaarborgd. Er zijn echter wel degelijk procedures die de risico's voor cd-r verval zoveel mogelijk uitsluiten. De zojuist verschenen brochure *Care and Handling of CDs and DVDs* door Fred R. Byers biedt daartoe een prima uitgangspunt. Een aantal tips voor lange-termijn opslag:

- Koop A-merk cd's (het beste van een cd-fabriek zelf) met liefst een reflectielaag van goud. Omdat ook lege cd-r's geleidelijk degraderen is het niet verstandig om voor de lange termijn een voorraad cd-r's aan te leggen.
- Bewaar de cd's bij een temperatuur tussen de 5°C en 20°C en bij een relatieve luchtvochtigheid tussen de 20 en 50%.
- Voorkom plotselinge temperatuurwisselingen.
- Bewaar de cd-r zoveel mogelijk in het donker.
- Gebruik geen cd-label stickers (de lijm kan reageren met de laklaag, ze kunnen uitdrogen

en de cd kan uit balans raken).

- Schrijf niet op het etiket van de cd of als het moet alleen met een speciale cd-r pen.
- Ga voorzichtig met de schijfjes om: buig de cd niet (gebruik de 'hub' in het midden om de cd uit het doosje te halen), voorkom krassen op onder- en met name de bovenkant en voorkom dat de cd-r vuil wordt.
- Bewaar de cd-r's in de doosjes en plaats de doosjes verticaal.
- Bewaar een eventueel hoesje niet in het doosje (het papier kan vocht aantrekken).

De cd-r is een kwetsbaar medium dat zowel door interne als externe factoren kan degraderen. Worden echter de bovenstaande aanbevelingen in acht genomen, dan kan de cd-r gelden als een lange termijn opslagmedium.

Robèrt Gillesse

LITERATUUR

Fred R. Byers, *Care and Handling of CDs and DVDs*.
Washington DC 2003

Online:

<http://www.clir.org/pubs/reports/pub121/pub121.pdf>

Metamorfozen *Van schoothondje tot vampier*

De chihuahua staat bekend als het kleinste hondenras ter wereld, het exemplaar dat mij in liefde tiraniseert is daarbij inmiddels ook nog breder dan lang. Het achteloos verorberen van welvaartsresten, zonder zich daarbij noemenswaard van haar praalkussentje te verheffen, is haar hoogste doel. Het karakter van deze markante persoonlijkheidjes ontwikkelt zich al op zeer jeugdige leeftijd tot ongekende felheid, agressie, bemoeizucht en egocentrisme en trekt in combinatie met hun hartveroverende verschijning, dientengevolge heel specifieke bewonderaars aan... Het mogen paraderen met zo'n

prinsesje leidt dan ook van dagelijks toegeworpen beledigingen als: 'aso met je vechthamster' of 'wandelede kroket' tot het bieden van exorbitante aankoopbedragen en beloftes tot eeuwige roem in de reclamewereld. Men vond reeds beeltenissen van dit kleine monster in de heiligdommen van de Tolteken en Azteken uit de 9e eeuw voor Christus. Het diertje werd daar terecht vereerd als een godheid, gelaafd en gespijzigd, vetgemest om samen met de overleden eigenaar verbrand en begraven te worden. De fel priemende, bolle oogjes zouden dienen als lichten-de bakens op de moeizame tocht

door het dodenrijk naar het Paradijs. Hun onverzettelijke levensdrift echter maakte hen onsterfelijk en na deze taak keerden zij weer, getransformeerd tot vliegende hondjes; vampiers in de volksmond. In deze gedaante leefden zij fladderend en klauwend van boom naar boom, bloeddorstig zuigend aan het robijnrode sap van de xoloitzcuintle met zijn vruchten als ingedroogde mensenhoofdjes. Terwijl ik dit schrijf schurkt mijn behaarde engeltje zich dicht tegen mijn warme hals en... aaaaaaarrgggggghhhh.

Patricia Koster

Uit: K. Biala, *De chihuahua: afkomst, verzorging, fokken*.
Zutphen 2003

Erfgooiers, wie waren dat toch?

De conservering van het Stad en Lande-archief

De geschiedenis van de Erfgooiers gaat terug tot de Middeleeuwen. De Gooise boeren woonden destijds in boerderijen rond open weideplaatsen of brinken. Elk dorp werd omringd door akkers of *engen*. Voor de succesvolle exploitatie van hun boerenbedrijven dienden de Gooise boeren de beschikking te hebben over de woeste gronden: weiden en heiden, bossen en venen. Een groot deel van Gooiland bestond uit dit soort gronden en de Gooise boeren hadden daar profijt van. Om deze gronden te beschermen en te behouden verenigden zij zich rond 1300 in een marke, een soort agrarische belangenorganisatie.

Gemene lantgooiers

Begin achttiende eeuw noemden de leden van deze organisatie zich voor het eerst 'Erfgooier'. Het begrip Erfgooier was sindsdien de duiding van een groep Gooise boeren die eeuwenlang de landbouwgronden bewerkten in het Gooi en daarvoor *gemene lantgooiers, goede luden van Gooiland* of *waren* werden genoemd. Het Erfgooierschap was alleen voorbehouden aan meerderjarige Gooise mannen, die konden bewijzen af te stammen van een mannelijke Erfgooier. Eeuwenlang hebben de Erfgooiers vastgehouden aan hun rechten op de *meenten*, de gemeenschappelijke weiden. Door de Erfgooierswet van 1912 kregen deze rechten een wettelijke grondslag, wat resulteerde in de oprichting van de Vereniging Stad en Lande van Gooiland. Pas in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd deze vereniging ontbonden.

Belangrijke bron

Bij de liquidatie van de Erfgooiersvereniging werd het beheer van het belangrijke historische archief overgedragen aan de inmiddels opgerichte Stad en Lande Stichting. Het omvangrijke archief, van bijna honderd strekkende meter, bevindt zich thans in het Stads- en Streekarchief van Naarden. Het vormt de belangrijkste bron voor de historie van het Gooi. De oudste stukken dateren uit de Middeleeuwen en bevatten belangrijke informatie over de vroegste geschiedenis van deze

streek en haar inwoners. De volledigheid van het archief maakt het ook op nationaal niveau gezien uniek.

'Onstoffelijk cultuurmonument'

Omdat er over een lange periode stukken bewaard zijn, is het mogelijk kwantitatief en kwalitatief onderzoek te doen naar een belangrijk aspect van het Nederlandse boerenbedrijf: de uitoefening van collectieve gebruiksrechten op gemeenschappelijke gronden. Opvallend is ook de bijzondere juridische status van de Erfgooiersorganisatie, zoals deze bij de eerdergenoemde wet binnen het vigerende recht werd gebracht door de omzetting naar een publiekprivaatrechtelijke organisatie. Zo'n omzetting is niet uniek, wel dat het bij wet is gebeurd. Het nationaal belang van de vereniging is wellicht het best te omschrijven met een karakterisering van de rechtshistoricus Moorman van Kappen. Hij noemde de Erfgooiersvereniging 'een onstoffelijk cultuurmonument'.

Vocht en schimmel

Om het archief van de Erfgooiers toegankelijk te maken voor historisch onderzoek zal het in zijn geheel moeten worden beschreven en geordend, met als resultaat een wetenschappelijk verantwoorde inventaris waarin op een gestructureerde wijze alle relevante stukken terug te vinden zijn. Belangrijke delen van de collectie zijn in de loop der eeuwen door vocht en schimmel aangetast. Veel stukken kunnen niet meer worden

Wapen van Stad en Lande

gehanteerd zonder dat ze letterlijk uit elkaar vallen. Voordat het archief als geheel voor raadpleging kan worden aangeboden zal een groot aantal stukken eerst gerestaureerd moeten worden. Het is dan ook verheugend dat een selectie van negentiende en twintigste-eeuwse archiefstukken uit het archief van de Erfgooiersvereniging nu met subsidiegelden van Metamorfoze kan worden geconserveerd. Daarmee is het behoud van een groot deel van dit belangrijke en waardevolle archief gewaarborgd.

De geest van Stad en Lande van Gooiland

In het verleden is vanuit diverse disciplines, onder meer uit de historische, juridische en landbouwwetenschappelijke hoek, onderzoek verricht in het archief. Dit resulteerde in een groot aantal publicaties. De conservering en inventarisatie van het archief zullen een impuls geven aan nieuw onderzoek en kunnen leiden tot nieuwe inzichten in de geschiedenis van het Gooi, maar ook in de agrarische geschiedenis van Nederland. Ongetwijfeld monden deze uit in nieuwe publicaties, die een bijdrage kunnen leveren aan de doelstelling van de Stichting: *het levendig houden van de geest van Stad en Lande van Gooiland*.

Bert Boeters

De Huizer erfgooier Floris Vos

Overblijfselen van een moordtijdschrift

Speurtocht naar het 'Geïllustreerd Politie Nieuws'

Het zou een gat in de markt zijn voor Peter R. de Vries. Een wekelijks sensatieblad opzetten over 'buitengewone voorvallen, misdaden en ongelukken' zoals het *Geïllustreerd Politie Nieuws* dat een eeuw geleden was. De inhoud van beide weekbladen zou elkaar niet eens zoveel ontlopen. Nu zou het gaan over Lucy de B., het meisje van Nulde of een afrekening in het maffiacircuit. Toen ging het over 'een kindermoordster', 'een gruweladaad' of een 'moord door gemaskerde roovers'. Het tijdschrift van de nationale misdaadverslaggever zou er er wel anders uitzien dan het *Geïllustreerd Politie Nieuws*. Gelikte foto's zouden de ellende illustreren, evenals interviews met burens om het leed nog dichterbij brengen. Je zou je neus voor dit tijdschrift ophalen en er met afgrijzen van smullen bij de kapper.

Gruwelgravures

Het *Geïllustreerd Politie Nieuws* van weleer (1873-1901/1911) is geschiedenis geworden. Het leest als een zapversie van Dostojevski's *Schuld en Boete* en is geïllustreerd met pakkende houtgravures. Jan Sluyters voerde op zijn zeventiende al tekenopdrachten uit voor het *Geïllustreerd Politie Nieuws*. Zo snel mogelijk ter plekke zijn om het onheil op te tekenen of de verbeelding te inspireren. Dagbladen waren destijds nog niet geïllustreerd en het waren behalve de sensatieverhalen dan ook deze houtgravures die het *Geïllustreerd Politie Nieuws* zo

populair maakten. Op de voorpagina van het twee krantenpagina's tellende blaadje (iets groter dan A3 formaat) stond wekelijks een grote gruwelgravure. Door de afschaffing van het dagbladzegel (belasting op dagbladen) in 1869 waren kranten en andere bladen nu ook binnen het bereik van de arbeiders gekomen. Het *Geïllustreerd Politie Nieuws* kon op veel lezers rekenen. Oplagecijfers zijn niet bekend, maar zeker is dat het blad gretig gelezen werd in de volksbuurten van de grote stad. De gezeten burgerij keek met gepaste minachting neer op deze lectuur. Zij gaf enige tijd een alternatief *Politie Nieuws* uit met serieuze, juridisch verantwoorde rechtbankverslagen voor het volk. Dit blad was natuurlijk geen lang leven beschoren.

'Een stelend spook'

Iedere zaterdag, wanneer de arbeiders hun loon uitbetaald kregen, verscheen het *Geïllustreerd Politie Nieuws*. Het werd gedrukt en uitgegeven door Ernst Friedrich Eden, die het idee waarschijnlijk had afgekeken van het Londense *Illustrated Police News* (1844-1938). Het blad kostte aanvankelijk 10 cent per aflevering en een driemaandelijks abonnement een gulden. De verspreiding was landelijk, hoewel het vooral in het begin voornamelijk op Amsterdam gericht was. Ook in het buitenland en de koloniën was het verkrijgbaar. Elke aflevering kende een buitenlandrubriek met artikelen als 'Een stelend spook', 'Ongeluk

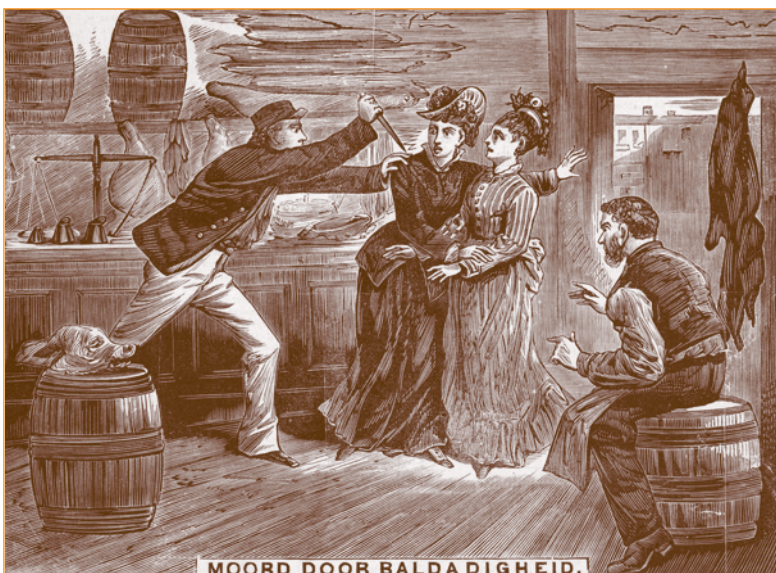

in de Jura', 'Een driedubbele kindermoord', 'terechtstelling van een neger', 'Ontploffing van een lijk' of 'Nihilisten te St.-Petersburg'. Advertentie-inkomsten kwamen binnen via Amsterdamse winkeliers en fabrikanten die bijvoorbeeld hun sigarenguillotines, turfbriquetten, pruiken of laarzentrekkers aanprezen. Uitgever Eden gebruikte het blad ook voor oproepen aan lezers. Zo drukte hij een 'bede om hulp' af voor de weduwe en kinderen van een melkboer die verdronk tijdens de storm van 1 januari 1876. 'Alle giften, hoe gering ook, zullen dankbaar worden aangenomen aan het bureau van dit blad, Molsteeg 12 en in dit blad vermeld worden'. Reacties op deze oproep zijn helaas niet meer te achterhalen. Daarvoor is het *Geïllustreerd Politie Nieuws* te incompleet bewaard gebleven.

Vooruitziende verzamelaars

Het lijkt op dit moment onmogelijk een complete set van het *Geïllustreerd Politie Nieuws* samen te stellen voor verfilming. De reddingsoperatie van Metamorfoze komt voor dit tijdschrift te laat. Maar dat leek aanvankelijk ook voor *De Lach* te gelden, dat na de stukjes in *Metamorfoze Nieuws* en *NRC* dankzij gulle gevers en diepgravende zoekacties van derden nu nagenoeg compleet aanwezig is bij de KB. De UB en het Gemeentearchief Amsterdam en het Nederlands Persmuseum bezitten nog enkele jaargangen van het *Geïllustreerd Politie Nieuws*. Verder klopte Metamorfoze vergeefs aan bij het Politiemuseum in Apeldoorn en het Marechaussee Museum in Buren. Maar misschien heeft een vooruitziende verzamelaar nog een complete set in huis, of liggen er nog ergens jaargangen te verstoven op een zolder. Metamorfoze houdt zich aanbevolen. Voor alle 35 door Metamorfoze te conserveren tijdschriften geldt 'veel gelezen, goedkoop gedrukt', een zin die bij het *Geïllustreerd Politie Nieuws* helaas vervolgd moet worden met de woorden 'en daarna weggegooid'.

Henriëtte Reerink

In de schijnwerpers

Karmac Microfilm Systems

Voor de microverfilming en digitalisering van collecties is Metamorfoze aangewezen op een klein aantal bedrijven die kunnen voldoen aan haar strenge kwaliteitseisen. In de komende afleveringen van *Metamorfoze Nieuws* zullen we die bedrijven in de schijnwerpers zetten. Karmac Microfilm Systems is al bijna vanaf het begin bij Metamorfoze betrokken. In november verhuisde het bedrijf naar een nieuw gebouw, dat op 14 december jl. op feestelijke wijze in gebruik werd genomen. We geven het woord aan Rob van Santen, directeur van Karmac Microfilm Systems.

Hoe ben je bij Karmac terechtgekomen?

Toen ik in 1978 verhuisde naar Lelystad ben ik op zoek gegaan naar een baan in de polder. Aanvankelijk werkte ik voor de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolder, maar die dienst is geheel opgeheven toen de inpoldering van de Maarkerwaard werd afgeblazen. In 1986 ben ik voor Karmac komen werken.

Wat is het meest bijzondere project waar je bij betrokken bent geweest?

De Metamorfozeprojecten waar wij bij betrokken zijn, zijn eigenlijk allemaal mooie projecten. De publiekstijdschriften vind ik bijzonder omdat het materiaal zo enorm divers is. Veel titels ken ik nog uit mijn jeugd. Helaas heb ik tegenwoordig niet zo veel tijd meer om het materiaal dat binnenkomt door te bladeren. Vroeger ging ik vaak zelf naar de KB om de te verfilmen tijdschriften te bekijken, maar dat is in de loop der tijd minder geworden.

Een andere bijzondere collectie vond ik de Illegalia van het NIOD, die we een paar jaar geleden hebben verfilmd. Je kent de achtergrond natuurlijk wel, maar als je het materiaal echt voor je ziet, gaat alles veel meer voor je leven.

Kom je ook lastige dingen tegen bij projecten?

Echt heel lastige dingen komen we niet tegen. Maar het is wel eens gebeurd dat er in een collectie materiaal zat dat in het Arabisch was geschreven of gedrukt. Je staat er dan in eerste

instantie niet bij stil dat dat op een andere manier moet worden verfilmd, namelijk van achteren naar voren! Daar kwamen we eigenlijk pas halverwege het verfilmen achter. Natuurlijk moest alles toen opnieuw worden opgenomen.

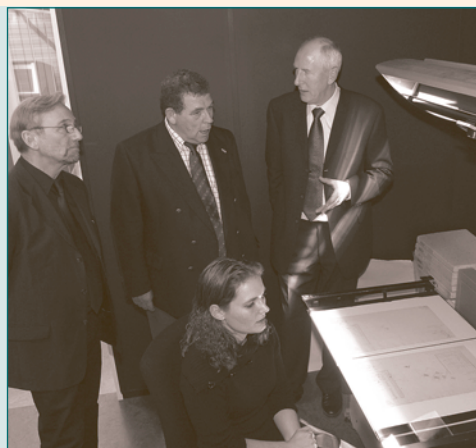
De collectie die er het ergste aan toe was, waren de Indische kranten uit de KB. Dat materiaal is zo vreselijk kwetsbaar. Je kunt het nog net verfilmen, maar dan vallen veel van de kranten ook bijna uit elkaar.

Wat is de belangrijkste ontwikkeling nu en welke verwacht je voor de toekomst?

De plaats van microverfilming is inmiddels wel duidelijk geworden, hoewel men er lange tijd vanuit ging dat alles digitaal zou worden en microverfilming er helemaal uit zou gaan. Ik zie de toekomst toch meer hybride: microfilm als bewaarexemplaar en toegang via een digitaal bestand. Verder zie je dat in de digitale wereld kleur steeds belangrijker wordt: de opslagcapaciteit wordt steeds groter, er komt steeds meer vraag naar kleur, en in grotere formaten. Ook daar spelen wij op in.

Hoe digitaal ben je zelf inmiddels?

Bij Karmac gebruiken we tegenwoordig digitale apparatuur, zoals boekscanners en microfilmscanners. Maar ik maak mijn eigen foto's nog steeds met een gewone camera. De kwaliteit van een analoge spiegelreflex-camera vind ik nog steeds beter dan die van een digitale camera, maar digitaal is weer een stuk makkelijker.

Libellaria

Onder de kop 'Libelle voor altijd bewaard' heeft Bureau Metamorfoze in het tijdschrift *Libelle* onlangs een oproep aan alle lezeressen gedaan om op zolder en in alle gaten en hoeken van hun huizen op zoek te gaan naar oude afleveringen van het tijdschrift. Deze oproep heeft zo veel bij de lezeressen losgemaakt dat Bureau Metamorfoze een waar bombardement van telefoontjes te verwerken kreeg. Onder deze veelal zéér enthousiaste reacties waren ook enige bijzondere, leest u zelf maar...

Mijnheer, ik wil graag klagen over het feit dat u mensen die al lange tijd in het bezit zijn van een abonnement op uw tijdschrift geen presentje aanbiedt.

Mijnheer, aha, u bent reeds voorzien, dit betekent dus dat ik mijn afleveringen op de brandstapel kan gooien.

Mijnheer, ik zit nu op dit moment bij de kapper en lees...

Mijnheer, ik ben op zoek naar het bureau Metaformoze, eh... Metaformaze, eh... Metamorfoze inderdaad.

Mijnheer, ik heb een abonnement op het tijdschrift *Margriet* is dat ook goed?

Mijnheer, ik heb zelf geen *Libelles* maar misschien kunt u eens op rommelmarkten rondkijken, 't is maar een tip!

Mijnheer, ik ben ik het bezit van een aantal jaargangen, maaruh wat levert dat op?

Inmiddels heeft deze Mijnheer alle jaargangen en losse afleveringen waar wij naar op zoek waren compleet, waarvoor dank!

Ron Kenter

Dennis Schouten van Bureau Metamorfoze en de Lelystadse wethouder Bootsma (midden) krijgen van directeur Rob van Santen (rechts) uitleg over de Zeuschel OS 10.000 boekscanner. Op de voorgrond: microfilmoperator Monique Roffelsen
Foto: Fotostudio Wierd

‘Wen iets van me overblijft is ’t goed’

Een interview met Willem Kloos

De interviewster in het Kloos-hoekje in het Letterkundig Museum.

Foto: Jos Uljee, Koninklijke Bibliotheek

De collectie van de dichter Willem Kloos (1859-1938) behoort tot de grootste van het Letterkundig Museum. In het kader van het Metamorfoze-programma voor conservering van de Kloos-collectie was het mijn taak deze voor te bewerken voor microverfilming. Soms begin ik aan een collectie met een bepaalde voorkeur voor de auteur. Soms heb ik er geen enkele affiniteit mee. Beide stemmingen kunnen omslaan tijdens de werkzaamheden. Kloos' naam riep bij mij niet veel meer op dan: *Sonnetten, De Nieuwe Gids, Tachtiger, Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten, Ik ween om bloemen in den knop gebroken, en De Zee klotst voort in eindeloze deining.*

Onder de handschriften in de Kloos-collectie bevinden zich tweeëndertigduizend bladzijden *Binnengedachten* waarvan een deel is gepubliceerd in *De Nieuwe Gids*. Zij zijn geschreven op opengevouwen schriftblaadjes waarvan kaft en garen zijn verwijderd vóór het schrijven. Als ik op de datering afga, schreef Kloos ook op alle feestdagen ijverig door. Ik ken geen collectie in het Letterkundig Museum met zoveel vlekken, veroorzaakt door inkt, spijs en drank, en brand- en schroeiplekken. Was hij onhandig? Of lag zijn schrijftafel zo vol? Ik heb nog méér vragen, maar Kloos rust al vele jaren. Het is echter niet moeilijk om een aantal

vragen met zijn eigen uitspraken te beantwoorden. Ik citeer uit de *Binnengedachten* en beperkt me tot de eerste regels.

Hoe begon uw leven?

't Is vreemd, toen ik schijnbaar-ademloos, niet bewegend werd geboren schudde de goede Dokter aarzlend 't grijze hoofd en zei: 'Dit kind valt niet te redden: 'k zie geen oogjes en opzij onmiddellijk valt het hoofdje, wen ik 't loslaat. Ik vrees, verloren.'

De dokter zag het verkeerd: u bereikte de leeftijd van negenzeventig jaar.

Thans heel jeugdig ferm nog levend, daar 'k diep-gezond van geest en lijf en steeviger, ongeschonden zielswil ben gebleven. De velen worden suf of zwak door ouderdom. Ik blijf lijflijk eender.

Toch speelde de dood een grote rol in uw leven.

Levenslang voelde ik Dood nabij me.

Hoe was uw jeugd?

Als kind met mijn boeken en mijn feestje

alleen. Als jonge sombre eenling leefde ik bleekjes door de dwang van 't zwijgend huisgezin. De menschen leken me altijd vreemd.

Wat vonden anderen van u?

'k Wierd uitgelachen reeds als kind.

Zielszwakken riepen toe mij, dat ik, slap-suf, niets deed. Wat kan 't mij schelen hoe 'k genoemd word? Willem de Zwijger heette ik in mijn jeugd bij vrienden.

Wanneer bleek uw voorliefde voor taal?

Nauw twintig-jarig, staeg las 'k verzen in mij lieve talen. In 't Grieksch, 't Latijn, Britsch, Duitsch en Fransch. Wilde ik, bewust de dichter worden? Neen.

U schreef kritisch over rijmen en de heren dichters.

Och, die dwazen gewoonte om te rijmen.

U rijmde zelf toch ook? Vaak zie ik in uw werk rijtjes gekriebeld zoals: knijpen, slijpen, pijpen, nijpen.

Rijm ik? Welzeker. 't Komt vanzelf. Gedichten schrijf en schreef ik steeds spontaan: geen rijm of maat.

Hoe ontstonden uw gedichten?

Ik leerde nimmer verzen maken in mijzelf zij kwamen. Nooit over een nacht ijs ik ging bij 't lezen of bij 't schrijven. Al dichtte ik vroeger woest soms, wild-onwaar nooit was 't wat 'k zeide. Verwijt mij niet, dat 'k uit de Diepte schreef en schrijf.

Hoe ging u om met kritiek op uw werk?

Nooit hoorde ik naar wat men verweet me als schrijver. Schreef, schrijf ik voor wat menschjes, die lijk spreek bij spreek schetteren afkeurend over alles wat ik blijf verrichten.

Maar u ontving toch ook roem, lof en eer?

Och, wát is Lof?

Over conserveren gesproken

Het Visbooc: onderwerp van digitalisering en conservering. Deel 2

Werd u daar hoogmoedig van?

Verwijt mij niet, dat 'k van mijzelf spreek.
'k Ben nooit verwaand geworden, schoon 'k hoorde op 't laatst al eer.

De Binnengedachten, die u ongedateerd liet, ordende ik op de eerste letter van het eerste woord. De meeste letters beslaan één, twéé, hooguit vier mappen, behalve bij de letter 'I' van 'IK', die veertien mappen beslaat!

Zegt dat iets, meneer Kloos?

Ik zelf was ijdel nooit. Wat 'k waard ben, weet ik en waartoe 'k dien. Ik ben een simpel mensch volkomen zuiver op de graat. 'k Bleef altijd dood-eenvoudig in mijn stevig doen en denken.

Vond u zichzelf een wijs man?

Wijsgeer reeds was 'k als kind.

Was u ook een blij mens?

Ik maakte nooit plezier. Voel ik mij prettig? Zelden. Ben ik dan nooit vrolijk? Och jawel...

Waar had u een hekel aan?

Van groote vage woorden hield en houd ik nooit.

Typeert uzelf eens tot slot in één regel.

Och, 'k heb veel goed gedaan

Zeg, meneer Kloos... Tweeëndertigduizend bladzijden ordenen was niet niks. Ik riep op een keer: 'Was er maar eens een binnenbrandje in huize Kloos uitgebroken.' Neemt u me dat kwalijk?

Wen iets van me overblijft is 't goed: wen niet, ook dan is 't best.

U, die levenslang verlangde naar rust en dood, rust maar voort; ik heb geen vragen meer.

Ik plak een sticker op de eerste lade van de collectie Kloos: Gereed voor verfilming

An van 't Oosten

In de vorige aflevering van *Metamorfoze Nieuws* lasen we hoe het restauratieplan voor het *Visbooc*, een van de honderd hoogtepunten van de Koninklijke Bibliotheek, tot stand kwam. Hoe het inktvraatonderzoek en de restauratie werden uitgevoerd, lezen we in dit deel over de digitalisering en conservering van het *Visbooc*.

Vitriool

Scheveninger Adriaan Coenen schreef zijn *Visbooc* met een ganzenveer. De afgesneden penpunten die in het boek werden aangetroffen leveren het bewijs daarvoor. Als inkt gebruikte hij ijzergallusinkt. In de zestiende eeuw was dit aftreksel van ijzer, galappel en vitriool een gebruikelijke inktsoort. Niet alleen klerken en notarissen schreven met deze lichtechte inkt. Ook kunstenaars maakten tekeningen met rietpen en ijzergallusinkt. Coenen deed dat ook: onder de waterverf zie je de contouren die hij met deze inkt maakte. Dat ijzergallusinkt schade kan veroorzaken aan papier is al lange tijd bekend. Op dit moment wordt onderzocht waarom veel tekeningen en archiefstukken beschadigd en onleesbaar zijn door inktvraat en andere weer niet. Nieuwe hulpmiddelen, zoals de ijzerindicatorstest, geven informatie over schade op termijn. Hiermee kan een tekening of brief getest worden op de aanwezigheid van ijzerhoudende inkten, en op de mate van inktvraat.

Ijzerionen

Bij de restauratie worden de bladen van het *Visbooc* gecontroleerd op inktvraat. Met het blote oog kunnen geen haarscheurtjes of gaten in het papier worden gesignaleerd. Vervolgens wordt de ijzerindicatorstest toegepast. De indicatorstrookjes kleuren daarbij licht magenta: een indicatie voor de aanwezigheid van ijzerionen die inktvraat kunnen veroorzaken. Toch is er nu, na ruim vierhonderd jaar, opvallend genoeg, geen inktvraat zichtbaar.

Het ontbreken ervan kan verschillende redenen hebben. De samenstelling van de inkt bevat waarschijnlijk geen overmaat aan

vrije ijzerionen. De gesloten boekvorm heeft vocht en licht op afstand gehouden. Verder is het papier van goede kwaliteit, de papierlijm, met gelatine, die tijdens de productie is toegevoegd heeft een stagnerend effect op de ijzerdeeltjes. De lijm kapselt ijzerdeeltjes in en stopt hierdoor het inktvraatproces.

Gaten dicht

De restauratie van het *Visbooc* is opgesplitst in twee fasen: de behandeling van de losse bladen, voorafgaand aan het digitaliseren, en het opnieuw bundelen van de bladen in boekvorm. De behandeling is noodzakelijk om het hanteren van de kwetsbare en beschadigde bladeren mogelijk te maken. Maar soms laat een restaurator schade juist onbehandeld. Op dit moment zijn alle bladen van het *Visbooc* vlak, dit is handiger tijdens de restauratie en het scannen. Veel bladen zijn beschadigd in de rugvouw, gaten zijn ontstaan na het losraken van het naaigaren en bindingen. De gaten worden opgevuld met dunne stroken Japans papier. Terughoudendheid is geboden; niet alle gaten worden gedicht met nieuw papier, want dan vormen de gevouwen bladen een te dik boekblok en past de boekband er niet omheen. Meestal zijn vier bladen tot een katern gevouwen, alleen de gaten in het binnenste en buitenste blad worden aangevuld. Het katern is zo voldoende verstevigd om opnieuw met naald en draad aan het boekblok verbonden te worden.

Paulien Rings

SNIPPERS

Muzikale Metamorfoze

Op dinsdag 13 januari 2004 is de virtuele portal tot de muziekmanuscripten en composities van Alphons Diepenbrock (1862-1921) geopend. In samenwerking met het Traces Festival organiseerde het Nederlands Muziek Instituut een luisterrijke webpresentatie in Villamedia te Tilburg. De manuscripten maken deel uit van de collectie Diepenbrock die in het kader van Metamorfoze zijn verfilmd en gedigitaliseerd. De muziekmanuscripten zijn via de websites van Het Geheugen van Nederland en die van het Nederlands Muziek Instituut te bekijken.

De collectie liedbladen van de KB, die in 2002 is verfilmd, heeft inmiddels ook zijn weg gevonden naar het Internet. Op 23 januari werd de Straatliefdiersite, die bestaat uit de gedigitaliseerde collecties liedbladen van de KB en het Meertens Instituut, gepresenteerd door Freek de Jonge, als afsluiting van een symposium over straatliederen in de KB. Ook deze collectie kan worden geraadpleegd via www.geheugenvannederland.nl

Alphons Diepenbrock
(1862-1921) in 1912.

Foto: Nederlands Muziek
Instituut

Personeelwisselingen:

Op 1 december 2003 is Barbara de Goederen begonnen als coördinator bij Bureau Metamorfoze. Zij zal de coördinatie van de Cultuurhistorische Collecties en de Internationaal Waardevolle Collecties overnemen van Dennis Schouten.

Lammert Zwaagstra is per 1 januari projectcoördinator geworden voor de verfilming van de Handelingen van de Staten-Generaal. Hij zal zich nog twee dagen per week bezighouden met de webredactie. Zijn taken als coördinator Conservering Literaire Collecties worden overgenomen door Andrea Langendoen. Henriëtte Reerink is weer helemaal terug bij het Bureau en heeft haar taken als coördinator Digitalisering Literaire Collecties en Conservering Tijdschriften weer volledig op zich genomen.

Groenendijk voldoet aan standaardeisen voor Metamorfoze-conserveringsprojecten

Ook het bedrijf GMS Groenendijk Microfilm- en Scanservice voldoet met ingang van 1 januari 2004 aan de standaardeisen voor hoog-contrastmicroverfilming in het kader van Metamorfoze.

Dat betekent voor organisaties die aan het Metamorfozeprogramma deelnemen dat, naast Karmac, MicroFormat, Strata Preservation en Herrmann & Kraemer (kleurenverfilming), nu ook gekozen kan worden voor Groenendijk als microverfilmingsbedrijf.

GMS Groenendijk Microfilm- en Scanservice

Edisonweg 50 D
2952 AD Alblasserdam
Postbus 260

2950 AG Alblasserdam
Tel. 078 - 693 13 00
Fax. 078 - 693 11 23
E-mail gms@gmsnl.nl
www.gmsnl.nl

Onlangs verschenen: LIBER Quarterly

Op 14 en 15 april 2003 vond het symposium 'Microfilming and digitisation for preservation' plaats, georganiseerd door de LIBER Preservation Division in samenwerking met ECPA en de Koninklijke Bibliotheek. De lezingen van deze tweedaagse conferentie zijn nu gepubliceerd in LIBER Quarterly 13 (2003), pp. 98-167. De artikelen zijn te vinden op de LIBER-website: <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/iber/lq-2-03.htm>

Cultuurnota 2005-2008

De conservering van belangrijke literaire collecties behoorde de afgelopen jaren tot de speerpunten van Metamorfoze. Inmiddels zijn 153 van deze collecties op microfilm gezet, maar de klus is nog niet geklaard. Er resteren nog 47 collecties, waarvan de meeste aanwezig zijn in de UB Amsterdam en het Letterkundig Museum. Metamorfoze wil in de komende vier jaar, in samenwerking met deze beide instellingen en een aantal andere, kleinere partners, dit karwei graag afmaken. Daarom heeft de KB in het kader van de Cultuurnota 2005-2008 een aanvraag ingediend voor subsidiëring van conserveringsprojecten voor deze laatste 50 collecties voor Metamorfoze. Het gaat hierbij om zowel microverfilming als digitalisering. Als deze subsidie wordt toegekend, zal in 2008 het volledige door verval bedreigde Nederlandse literaire erfgoed voor de toekomst zijn veiliggesteld. Tevens wordt een beroep gedaan op de Cultuurnota voor een bijdrage aan de financiering van de conservering van Nederlandse kranten in de periode 2005-2008.

Voor meer informatie over het programma:

Koninklijke Bibliotheek

Bureau Metamorfoze

Postbus 90407, 2509 LK Den Haag

tel 070 3140151

fax 070 3140427

www.metamorfoze.nl

Hans van Dormolen

Kwaliteitsmanager microverfilming

telefoon 070 3140129

e-mail hans.vandormolen@kb.nl

Barbara de Goederen

(Cultuurhistorische Collecties/
Internationaal Waardevolle Collecties)

telefoon 070 3140348

e-mail barbara.degoederen@kb.nl

Andrea Langendoen

(Literaire Collecties verfilming/
Behoud Nederlandse Boekproductie /
Communicatie en Publiciteit)

telefoon 070 3140151

e-mail andrea.langendoen@kb.nl

Henriëtte Reerink

(Literaire Collecties digitalisering /
Conservering Tijdschriften)

telefoon 070 3140319

e-mail henriette.reerink@kb.nl

Dennis Schouten, projectmanager

telefoon 070 3140373

e-mail dennis.schouten@kb.nl

Wim Smit, conserveringsconsulent

telefoon 070 3140562

e-mail wim.smit@kb.nl

Lammert Zwaagstra

(webredactie)

telefoon 070 3140616

e-mail lammert.zwaagstra@kb.nl

PERSONALIA AUTEURS

Bert Boeters is secretaris van de Stad- en Lande Stichting

Robèrt Gillesse is kwaliteitsmanager digitalisering bij Het Geheugen van Nederland

An van 't Oosten is Metamorfoze-medewerker bij het Letterkundig Museum

Paulien Rings is senior conservator bij de Koninklijke Bibliotheek

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084x, verschijnt 3x per jaar